

ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΑΒΔΗΡΑ

I. ΑΡΧΑΙΟΚΟΣ ΠΕΡΙΒΟΛΟΣ II

Φέτος συνεχίστηκε με χρηματοδότηση της Αρχαιολογικής Εταιρείας και του Υπουργείου Β. Ελλάδας η ανασκαφή στον αρχαίο περίβολο των Αβδήρων και στο αρχαίο νεκροταφείο. Η έρευνα της αρχαϊκής φάσης των Αβδήρων αποτελεί συνέχεια του κοινού ερευνητικού προγράμματος αρχαίων Αβδήρων και βυζαντινού Πολυστύλου, το οποίο είχαν πραγματοποιήσει από τα 1982-1984 οι Εφορείες Κλασικών και Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Καβάλας και Κομοτηνής με ειδικές πιστώσεις της Προεδρίας που είχαν δοθεί στην Αρχαιολογική Εταιρεία¹.

Ένας από τους βασικούς στόχους εκείνου του προγράμματος ήταν η έρευνα της αρχαϊκής φάσης των Αβδήρων, που δεν είχε θιγεί από τις ανασκαφές που είχε πραγματοποιήσει από το 1950 ως τα 1977² ο αξέχαστος Δ. Λαζαρίδης, ο πρώτος και βασικός ανασκαφέας ερευνητής αυτής της λαμπρής πόλης των παραλίων της Θράκης, της καλής Τήϊων άποικίας όπως την είχε αποκαλέσει ο Τήιος Ανακρέων³.

Οι μακρόχρονες ανασκαφές του Δ. Λαζαρίδη είχαν ερευνησει κτίρια ύστερων κλασικών, ελληνοιστικών και ρωμαϊκών χρόνων, είχαν επισημάνει ένα μεγάλο περίβολο τειχών και λιμενοβραχίονες δύο λιμανιών και είχαν επεκταθεί αποσπασματικά και στις νεκροπόλεις της αρχαίας πόλης (Εικ. 1).

Με το ανασκαφικό πρόγραμμα του 1982-1984 στραφήκαμε βορειότερα στην έρευνα του χώρου, βόρεια από τον περίβολο των τειχών που είχε εντοπίσει ο Δ. Λαζαρίδης ανακαλύπτοντας εκεί ένα δεύτερο περίβολο και σε μικρή απόσταση τα βόρειά του μια νεκρόπολη του 7ου π.Χ. αιώνα (Τομέας Κ)⁴, η οποία πρέπει να επεκτεινόταν και προς τα ΒΔ (Τομέας Π)⁵. Ενδείξεις για την ύπαρξη αρχαϊκής νεκρόπολης είχαν σημειωθεί και νότια του περιβόλου II (Τομέας Γ)⁶ (Σχ. 1). Η

1. ΠΑΕ 1982, 1-17, ΠΑΕ 1983, 1-12, ΠΑΕ 1984, (τυπώνονται).

2. Τη γενική αρχαιολογική εικόνα των Αβδήρων με βάση τα αρχαιολογικά ευρήματα των ανασκαφών 1950-1971 συνόψισε ο Δ. Λαζαρίδης στη μελέτη του 'Αβδηρα και Δίκαια (1971) στη σειρά «Αρχαίες Ελληνικές Πόλεις» του Ομίλου Δοξιάδη.

3. Ανακρέων, Στράβων ΙVX, 1.

4. Πρβλ. εκθέσεις ανασκαφής από Ε. Σκαρλατίδου στα ΠΑΕ 1982-1984. Επίσης της ίδιας, *Thracia Pontica III*, 1985, 99-108, καθώς και ανακοίνωσή της στο ίδιο τεύχος.

5. Πρβλ. εκθέσεις ανασκαφής στα ΠΑΕ 1982-1984, ό.π. σημ. 1. Επίσης, Λ. Κρασιώτη, ανακοίνωση στο ίδιο τεύχος.

6. ΑΔ 21, 1966, Χρον. Β, 363-364. Ταφή σε πίθο — τέλη 7ου-αρχές 6ου αιώνα στα νότια του

0 500 1000 1500 2000 μέτρα

■ νασκαφικές τομές
●... τύμβοι

Σχ. 1. Κάτοψη των περιβόλων των αρχαίων Αβδήρων Ι και ΙΙ.

ανεύρεση αυτών των νεκροπόλεων που ήταν σε χρήση στα τέλη του 7ου π.Χ. και πιθανότατα και στις αρχές του 6ου π.Χ. αιώνα τείνει να αλλάξει την άποψη που

περιβόλου ΙΙ και στο εσωτερικό του περιβόλου Ι. Η σημασία αυτού του ευρήματος αξιολογήθηκε μόνο μετά την εντόπιση του αρχαιότερου περιβόλου ΙΙ. Πρβλ. και Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη, Ανακοίνωση στο Α' Τοπικό Συμπόσιο για τη Θράκη του ΙΜΧΑ, Ξάνθη-Κομοτηνή-Αλεξανδρούπολη 1985 (τυπώνεται).

είχαμε ως τώρα για τη σύντομη διάρκεια της πρώτης αποικίας των Κλαζομενίων⁷.

Ο βόρειος περίβολος των τειχών που οι ανασκαφές των ετών 1982-1984 είχαν εντοπίσει βρίσκεται σε αρκετά μεγάλη απόσταση από τα παράλια σε μια περιοχή με έντονη την παρουσία των ελών ως σήμερα (Περίβολος II).

Γεωμορφολογικές έρευνες, που πραγματοποιήθηκαν στα πλαίσια του ερευνητικού προγράμματος από τους Α. Ψιλοβήκο και Γ. Συρίδη του Εργαστηρίου Φυσικής Γεωγραφίας Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, βεβαιώνουν την παρουσία θάλασσας στην περιοχή κατά την αρχαιότητα. Στο μυχό αυτού του κόλπου, που σήμερα έχει επιχωσθεί από τις προσχώσεις του Δέλτα του Νέστου πρέπει να είχε εγκατασταθεί η πρώτη αποικία των Κλαζομενίων στα μέσα του 7ου π.Χ. αιώνα και 100 χρόνια αργότερα και η αποικία των Τηίων. Οι άποικοι μπορούσαν να πλησιάσουν με τα καράβια τους ως τις τελευταίες λοφοσειρές στα βόρεια, μετά τις οποίες αρχίζει η πεδινή έκταση που οδηγούσε στο εσωτερικό της αφιλόξενης τότε Θράκης. Οχυρώνοντας αυτή την κορυφογραμμή οι άποικοι των πρώτων δύσκολων χρόνων της αποικίας Κλαζομένιοι και Τήιοι — ξέρουμε από τον Παιάνα του Πινδάρου τις δυσκολίες τους να κρατηθούν στη ζείδωρον και άμπελόεσσα⁸ αυτή παραλία της Θράκης— είχαν εξασφαλίσει τα νώτα τους από τις επιθέσεις των τοπικών θρακικών φύλων και κρατούσαν ελεύθεροι την πρόσβασή τους στη θάλασσα και στην επικοινωνία τους με τα νότο.

Η θέση που επιλέχθηκε για ανασκαφή βρίσκεται στη ΒΔ γωνία του βόρειου περιβόλου γιατί ένας από τους στόχους της έρευνας ήταν και η διερεύνηση της σχέσης του βόρειου περιβόλου με τη θάλασσα.

Στον ανασκαφικό τομέα των ετών 1982-1984 αποκαλύφθηκαν τείχη δύο διαφορετικών χρονικών φάσεων⁹ (Α και Β). Το τείχος της αρχαιότερης φάσης έχει θεμελιωθεί πάνω στο φυσικό υπόβαθρο, όπου δε σημειώνονται ίχνη προγενέστερης κατοίκησης. Έχει κατασκευαστεί από μικρές πλακερές πέτρες και εμφανίζει ένα υπερβολικά τονισμένο πάχος που φτάνει στα 4,5 μ. σε ορισμένα σημεία. Το μεγάλο αυτό πάχος αποτελεί πιθανότατα στοιχείο αρχαιότροπης τοιχοδομίας, αλλά νομίζω ότι δεν είναι και άσχετο από τη φύση του οικοδομικού υλικού, το οποίο δεν εγγυάται χωρίς συνδετικό κονίαμα την απαραίτητη για οχυρωματικό έργο στερεότητα (Εικ. 2).

Η αποσπασματική κεραμική 7ου π.Χ. αι., ελάχιστα όστρακα γραπτών τροχήλατων αγγείων, κυλίκων του τύπου Bird bowl ή ανατολίζοντος ρυθμού ή το θραύσμα δαιδαλικού ειδωλίου του δεύτερου μισού 7ου π.Χ. αιώνα, δεν μπορούν ακόμα να στηρίξουν με ασφάλεια μια χρονολόγηση αυτού του τείχους στον 7ο π.Χ. αιώνα και μια συσχέτισή του με την πρώτη αποικία των Κλαζομενίων. Στο τείχος αυτής της αρχαιότερης φάσης σημειώνονται οπωσδήποτε ορισμένες επισκευές και συμπληρώ-

7. Πρβλ. Η. Koukouli-Chrysanthaki, *Thracia Pontica III*, 1985, Ε. Scarlatidou, ό.π. 104, 105. Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη, ό.π. σημ. 6.

8. Πίνδαρος, Παιάν II, 17-18.

9. ΠΑΕ 1982, 1-5 πίν. 3, ΠΑΕ 1983, πίν. 4β-9.

σεις καθώς και διαφορετικά είδη δόμησης. Έτσι στην προς τα βόρεια συνέχεια του το τείχος της αρχαιότερης φάσης, εμφανίζει στην εσωτερική παρειά του επένδυση από μικρές ορθογώνιες πλίνθους από τοπικό υπόλευκο λίθο (Εικ. 3), τοιχοδομία που σημειώνεται σε κτίρια 7ου και 6ου π.Χ. αιώνα της ιωνικής Σάμου. Μια άλλου είδους τοιχοδομία με μεγάλες πλίνθους από τοπική σιδηρόπετρα εμφανίζεται και στην πύλη που σχηματίζει το τείχος της αρχαιότερης φάσης στη ΒΔ γωνία του περιβόλου, αντιπροσωπεύοντας κάποια νεότερη επισκευή. Στα τέλη του 6ου και αρχές 5ου π.Χ. αιώνα το τείχος αυτής της αρχαιότερης φάσης καταστρέφεται. Ένα νεότερο τείχος με μικρότερο πάχος και διαφορετική τοιχοδομία, αλλά πορεία περίπου αντίστοιχη, περνά πάνω από το κατεστραμμένο τείχος της αρχαιότερης φάσης κλείνοντας μάλιστα και το άνοιγμα της πύλης. Στην εξωτερική του όψη το τείχος αυτό έχει κατασκευασθεί από μεγάλες πλίνθους, ενώ η εσωτερική παρειά έχει χτισθεί με αργολιθοδομή.

Μετά την κατασκευή αυτού του τείχους και το κλείσιμο της πύλης πρέπει να χρονολογείται και η διάνοιξη ενός πηγαδιού πάνω στο τείχος της αρχαιότερης φάσης (Εικ. 4). Στο επίπεδο της ευθυνηρίας του τείχους αυτής της φάσης εμφανίζονται δύο εσχάρες. Από τη σειρά των ειδωλίων που βρέθηκαν στο εσωτερικό της ανατολικής εσχάρας, προκύπτει η λατρεία μιας γυναικείας θεότητας από τα τέλη 6ου π.Χ. αιώνα ως τα τέλη 4ου - αρχές 3ου π.Χ. αιώνα (Εικ. 5).

Η χρονολογία καταστροφής του τείχους της νεότερης φάσης δεν έχει ακόμα προσδιορισθεί με ακρίβεια. Από την κεραμική και τα νομίσματα που βρίσκονται στο εσωτερικό του περιβόλου και στην επίχωση που επικαλύπτει το τείχος της νεότερης φάσης προκύπτει μια χρονολογία στο δεύτερο μισό του 4ου π.Χ. αιώνα, ενώ από τα ειδώλια της εσχάρας θα μπορούσαμε να κατεβούμε χρονολογικά ως τις αρχές του 3ου π.Χ. αιώνα. Βασικό στοιχείο για τη χρονολόγηση της καταστροφής του τείχους της νεότερης φάσης αποτελεί η εμφάνιση του νεκροταφείου πάνω από τα εγκαταλειμμένα τείχη. Ταφές ενηλίκων, απλές στο έδαφος, σε κιβωτιόσχημους τάφους ή σε τάφους κεραμοσκεπείς καθώς και παιδικές ταφές απλές στο έδαφος ή σε πιθάρια, που είχαν βρεθεί στο ανασκαφικό πρόγραμμα των 1982-1984, δεν είχαν δώσει χρονολογικά στοιχεία γιατί ήταν ακτέριστες. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον ανάμεσα στις ταφές ήταν η εμφάνιση σκελετού αλόγου μέσα στο τείχος της αρχαιότερης φάσης εναποθεθειμένου, το οποίο είχε χτυπηθεί από σιδεριένια αιχμή που σώθηκε στη θέση της. Το μοναδικό κτέρισμα ένα χάλκινο νόμισμα Ζώνης, η κοπή του οποίου χρονολογείται στο δεύτερο τέταρτο 4ου π.Χ. αιώνα, είχε βρεθεί σε ένα κεραμοσκεπαστο τάφο.

Η φετινή ανασκαφή κινήθηκε μέσα στους διαμορφωμένους από το προηγούμενο ανασκαφικό πρόγραμμα προβληματισμούς¹⁰.

10. Βασική συνεργάτης της ανασκαφής ήταν η αρχαιολόγος Χρύσα Σαμίου, που συμμετέχει στην ανασκαφή των Αβδήρων από το 1983. Ο συντηρητής του Μουσείου Καβάλας Παναγιώτης Τζενετάκης είχε την ευθύνη των ανασκαφικών συνεργειών αρχίζοντας συγχρόνως και από το χώρο της ανασκαφής, τη συντήρηση των ευρημάτων. Η σχεδιάστρια Νικολέττα Μεντεσίδου αποτύπωσε την ανασκαφή και ο τοπογράφος Κώστας Παγάνης του Εργαστηρίου της Φωτομετρίας του Πολυτεχνείου Αθηνών, πραγ-

Ὅπως κατά κανόνα συμβαίνει η συνέχιση της νέας ανασκαφής προώθησε ορισμένα από τα προβλήματα που είχαν θέσει οι παλιές ανασκαφές, άφησε ανέγγιχτα άλλα και τέλος έθεσε νέα ερωτήματα.

Σχετικά με την έρευνα της πορείας των τειχών και την εξακρίβωση της χρονολογικής σχέσης μεταξύ των δύο τειχών τα αποτελέσματα ήταν ιδιαίτερα ικανοποιητικά και συμβατά με την εικόνα που είχε προκύψει από τις προηγούμενες ανασκαφές.

Η συνέχεια της έρευνας στην περιοχή της πύλης για την εξακρίβωση της αρχαιότερης φάσης έδωσε λίγα στοιχεία εξαιτίας της καταστροφής του τείχους ως το βράχο με την απομάκρυνση των λίθων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον ωστόσο παρουσιάζει η αποκάλυψη ενός ορθογώνιου χώρου στο εσωτερικό του τείχους που πρέπει να σχετισθεί με κάποιο πρόβολο η εσωτερικό φυλάκειο του τείχους. Η αρχή του ανατολικού σκέλους των τειχών της αρχαιότερης φάσης μόλις εντοπίστηκε (Εικ. 5).

Παρακολουθήσαμε στη συνέχεια την πορεία των δύο τειχών προς τα δυτικά σε απόσταση 20 μ. χωρίς ωστόσο να φτάσουμε ως την κατάληξη του τείχους στην ακτογραμμή και χωρίς να εντοπίσουμε τη στροφή προς τα νότια, όπου και πάλι πρέπει να παρακολουθούσε την αρχαία ακτή (Εικ. 6).

Σχετικά με τη χρονολογική σχέση των δύο τειχών διαπιστώνεται και στην προς τα δυτικά συνέχειά τους η σχέση που είχε ήδη προσδιορισθεί: το αρχαιότερο τείχος με τις μικρές πέτρες και το τονισμένο πάχος επικαλύπτεται σε ορισμένα σημεία από το στενότερο νεότερο τείχος (Εικ. 7). Το δυτικό τμήμα του νεότερου τείχους έχει επένδυση από μεγάλες πλίνθους από τοπική πέτρα στην εξωτερική όψη (Εικ. 8) και στην εσωτερική από μικρότερες πέτρες με τοιχοδομία φροντισμένη που θυμίζει και πολυγωνική (Εικ. 9).

Για τα θέματα επιμέρους χρονολόγησης των τειχών φέτος είχαμε ορισμένα νέα στοιχεία που αφορούν στη χρονολόγηση του νεότερου τείχους: το τείχος της νεότερης φάσης διαπιστώθηκε ότι επικαλυπτόταν όχι μόνο από το γνωστό νεκροταφείο αλλά και από έναν αποθέτη με πλήθος μικρογραφικές υδρίες ριγμένες μέσα σε μαύρο χώμα που περιείχε άφθονη τέφρα, οστά ζώων αλλά και θραύσματα αγγείων και ειδωλίων (Εικ. 10). Η χρονολόγηση του στρώματος αυτού στα τέλη 4ου - αρχές 3ου π.Χ. αιώνα που προκύπτει από την πρώτη μελέτη των ευρημάτων δίνει ένα χρονολογικό όριο —terminus ante quem— για τη χρονολόγηση της καταστροφής του τείχους¹¹ (Εικ. 11).

Σημαντικά στοιχεία για τη σχέση του τείχους με τη θάλασσα έδωσε η εντόπιση ενός στρώματος με άφθονη κεραμική 4ου-3ου π.Χ. αιώνα, έξω από τη βόρεια παρειά του τείχους της νεότερης φάσης. Το στρώμα αυτό περιέχεται μέσα σε θαλάσσια άμμο

ματοποίησε την τοπογραφική σχεδίαση και αεροφωτογραφία. Οι φοιτήτριες του Αρχαιολογικού Τμήματος Αλεξίου Μαρία, Μαργαρίτου Σουλτάνα, Σελέντη Αθανασία και Τζάρα Σοφία δούλεψαν επίσης στην τεκμηρίωση της ανασκαφής και στον καθαρισμό των ευρημάτων.

11. R. H. Howland, *Greek Lamps and their Survivals, The Athenian Agora IV* (1958), αριθ. 304, τύπος 25B, δεύτερο μισό 4ου - αρχές 3ου π.Χ. αιώνα.

με πολλά αποστρογγυλεμένα από τη θάλασσα θραύσματα αγγείων και κογχυλιών, τα οποία βεβαιώνουν την άφιξη του χειμέριου κύματος ως τη βόρεια παρειά του τείχους. Αξιοσημείωτη επίσης είναι και η επισήμανση ενός στρώματος πλημμύρας της θάλασσας που κάλυψε κάποτε το εσωτερικό της αρχαίας πόλης. Το στρώμα αυτό επικάλυπτε το τείχος της αρχαιότερης φάσης, αλλά όχι το τείχος της νεότερης φάσης, το οποίο ή δεν είχε ακόμα κατασκευαστεί ή σωζόταν σε μεγάλο ύψος. Ο συνδυασμός των αποτελεσμάτων της μελέτης των δειγμάτων των γεωμορφολόγων και των αρχαιολογικών ευρημάτων του στρώματος αυτού της πλημμύρας ελπίζουμε να δώσει ασφαλή στοιχεία για την επίδραση των γεωμορφολογικών αλλαγών στα κτιριακά προγράμματα και στην εγκατάλειψη του τμήματος αυτού της αρχαίας πόλης. Τα νέα ωστόσο ανασκαφικά και γεωμορφολογικά δεδομένα ενισχύουν ήδη την άποψη που ως υπόθεση εργασίας έχει συμπεριληφθεί στους ερευνητικούς στόχους του ανασκαφικού προγράμματος ότι η εγκατάλειψη του βόρειου περιβόλου και η μεταφορά της πόλης νοτιότερα σχετίζονται άμεσα με τις γεωμορφολογικές αλλαγές που οι προσχώσεις του Δέλτα είχαν προκαλέσει.

Σχετικά με τη σχέση του περιβόλου με τις λατρευτικές εσχάρες δεν μπορούν να διατυπωθούν ακόμα ασφαλή συμπεράσματα παρά τα νέα ανασκαφικά στοιχεία που προέκυψαν στην φετινή έρευνα. Προχωρώντας την έρευνα στην περιοχή της εσχάρας E2 αποκαλύφθηκε μια κατασκευή που θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως αναβαθμίδες του συνόλου βωμού-εσχάρας (Εικ. 12). Μια άλλη εσχάρα φαίνεται ότι υπάρχει στα νότια της εσχάρας E1. Ένα τμήμα της μόνο αποκαλύφθηκε στην παρειά της νέας ανασκαφικής τομής. Στην εσχάρα αυτή (Εικ. 7), πρέπει να αποδοθεί ο τεράστιος αποθέτης από μικρογραφικές υδρίες που βρέθηκε πάνω και βόρεια από το τείχος της νεότερης φάσης στη νέα ανασκαφική τομή. Ο συνολικός αριθμός των υδριών ξεπερνά τις 2.000 και είναι φανερό από την παρειά της τομής ότι δεν έχει ολοκληρωθεί η ανασκαφή του αποθέτη.

Προχωρώντας ωστόσο την έρευνα αυτού του αποθέτη στα βαθύτερα στρώματα στη στενή περιοχή ανάμεσα στην παρειά της ανασκαφικής τομής και του τείχους εμφανίσθηκαν δύο βαθμίδες μιας κατασκευής ανεξερεύνητης ακόμα. Ο μεγάλος αριθμός των μικρογραφικών υδριών στην περιοχή έξω από το τείχος σε συνδυασμό με την εμφάνιση των βωμών-εσχάρων, δημιουργεί πολλά ερωτήματα για το χαρακτήρα αυτού του χώρου έξω από τα τείχη που βρίσκονταν σε μικρή απόσταση από τη θάλασσα και συχνά πρέπει να κατακλύζονταν από αυτή. Προς το παρόν δεν έχουμε ασφαλή στοιχεία για να προχωρήσουμε περισσότερο.

Τέλος, η φετινή ανασκαφή έδωσε ορισμένα πολύ χρήσιμα στοιχεία για τη χρονολόγηση του νεκροταφείου που διαδέχθηκε τα τείχη στην περιοχή αυτή. Πολλοί από τους τάφους που ερευνήσαμε φέτος ήταν κτερισμένοι (Εικ. 13). Ορισμένοι από αυτούς όπως η γυναικεία ταφή T14 περιείχαν μια πλούσια σειρά κτερισμάτων (Εικ. 14). Ένας άλλος τάφος είχε ως κτερίσματα ένα κάρθαρο μελαμβαφή West Slope¹² και ένα μεγαρικό σκύφο, που δίνουν μια αρκετά ασφαλή χρονολόγηση στα τέλη 3ου-

12. J. Schäfer, *Hellenistische Keramik aus Pergamon* (1968) πίν. 15, D 65 (κάρθαρος).

αρχές 2ου π.Χ. αιώνα (Εικ. 15). Τέλος ένας παιδικός τάφος σε πιθάρι έδωσε τρία ειδώλια από τα οποία τα δύο άριστα σε ποιότητα και διατήρηση αποδίδουν ένα τύπο γυναίκας σε λατρευτική στάση, αρκετά σπάνιο και γνωστό μόνο από τη Μ. Ασία¹³. Στη Πέργαμο ειδώλια αυτού του τύπου έχουν βρεθεί σε ιερό της Δήμητρας¹⁴ (Εικ. 16). Το αρχέτυπο αυτού του τύπου τοποθετείται στα τέλη του 4ου π.Χ. αιώνα αλλά τά ειδώλια των Αβδέρων ανήκουν στα νεότερα παραδείγματα του τύπου που χρονολογούνται στο 2ο π.Χ. αιώνα.

Δεν έχει διαπιστωθεί ακόμα ο προορισμός του τοίχου με κατεύθυνση Β-Ν ξεκινά από την εσωτερική παρειά του τείχους της αρχαιότερης φάσης Α (Εικ. 13), γιατί η επίχωση ήταν ελάχιστη και η περιοχή αυτή βρέθηκε διαταραγμένη από το ελληνιστικό νεκροταφείο. Απροσδιόριστη επίσης είναι προς το παρόν και η τετράγωνη πλίνθος από τοπικό λευκό λίθο στα δυτικά αυτού του τοίχου (Εικ. 6, 7). Η πλίνθος αυτή θα μπορούσε να σχετισθεί με τις παρακείμενες ταφές, στις οποίες πρέπει να αποδοθεί και η ταφή-θυσία του αλόγου (Τ, 3Α), που βρέθηκε στην ανασκαφή του 1983¹⁵ (Εικ. 7).

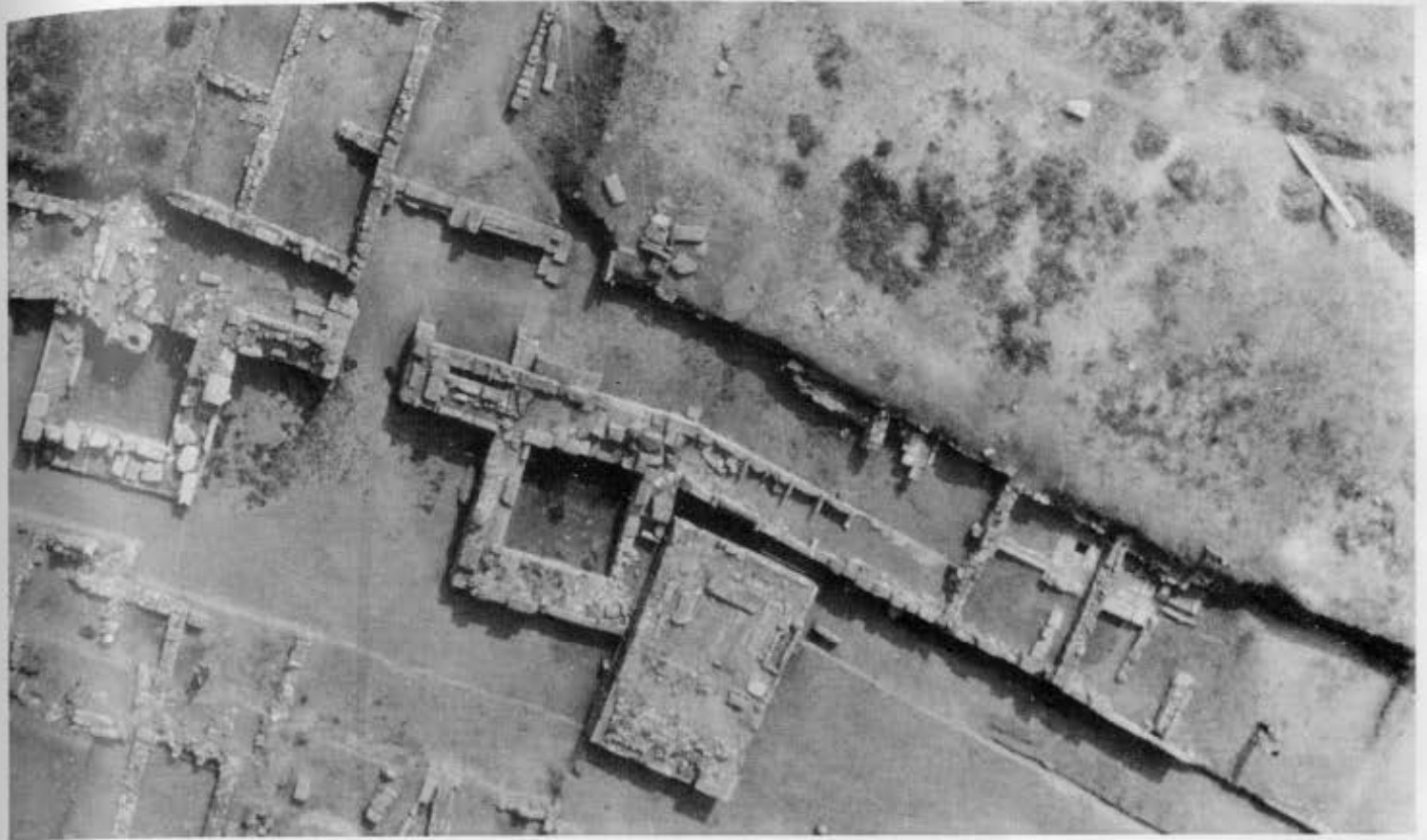
Καβάλα,
Εφορεία Κλασικών Αρχαιοτήτων

Χαΐδω Κουκούλη-Χρυσανθάκη

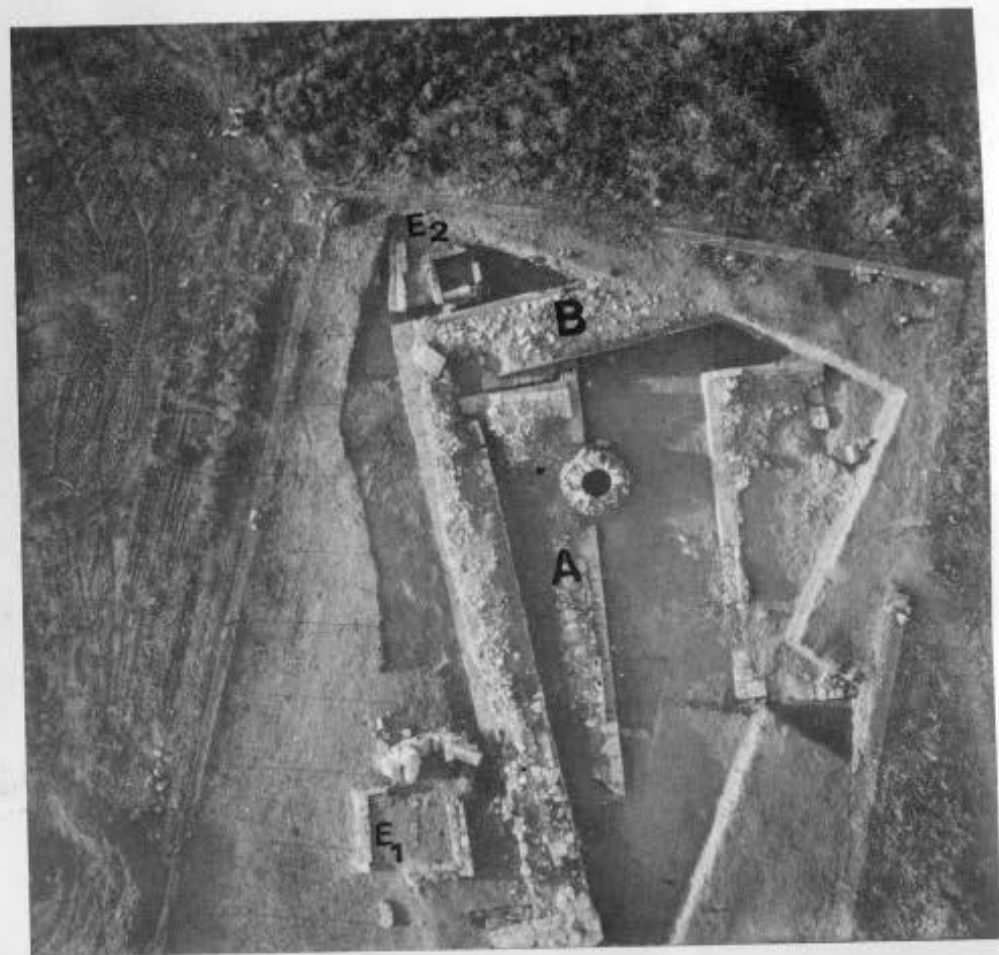
13. D. Thompson, Troy, The Terracotta Figurines of the Hellenistic Period, Suppl. 3. (1963) 96-97, πίν. XX, αριθ. 72-74.

14. AM XXXV, 1910, 519-520, εικ. 6.

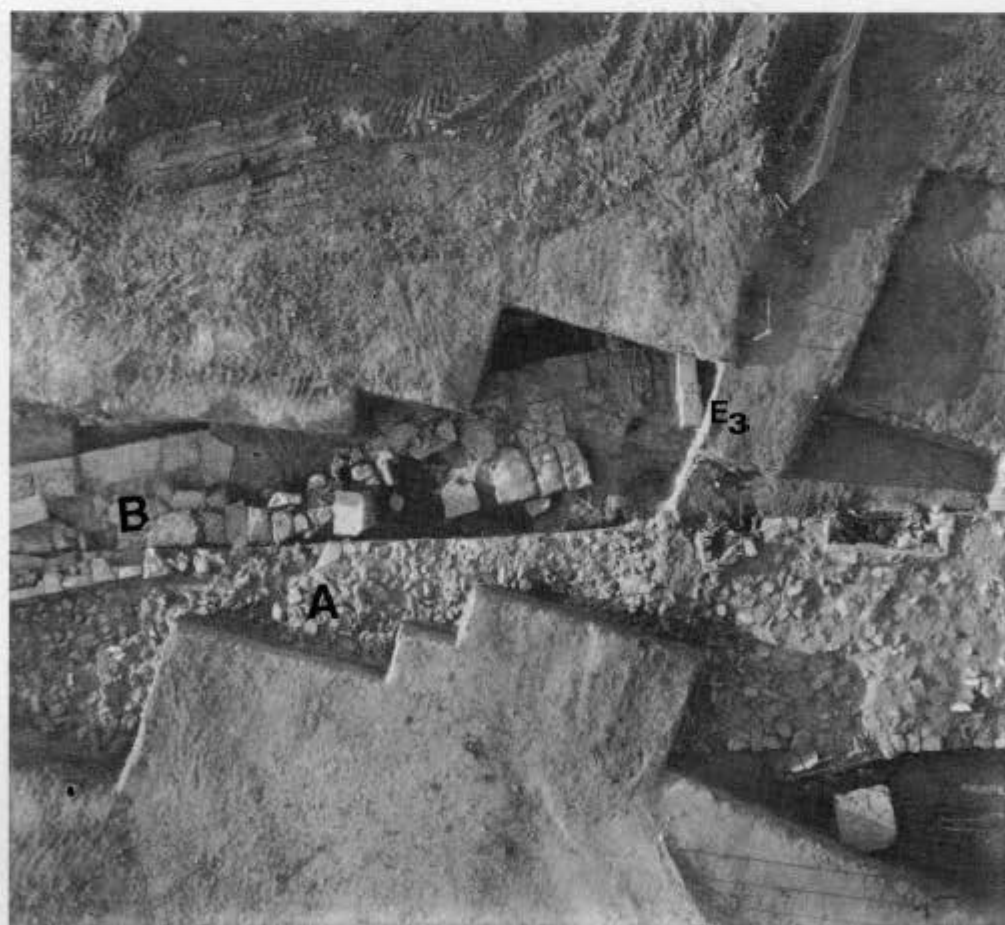
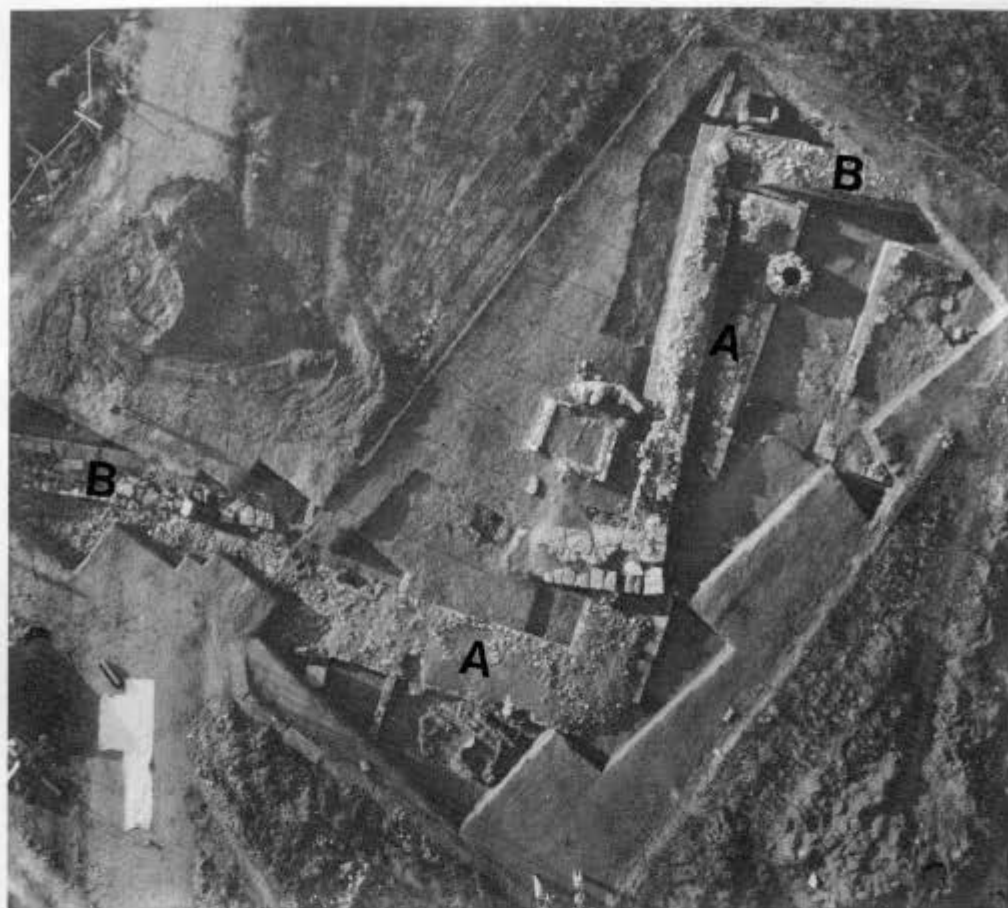
15. ΠΑΕ 1983, 7, πίν. 9α

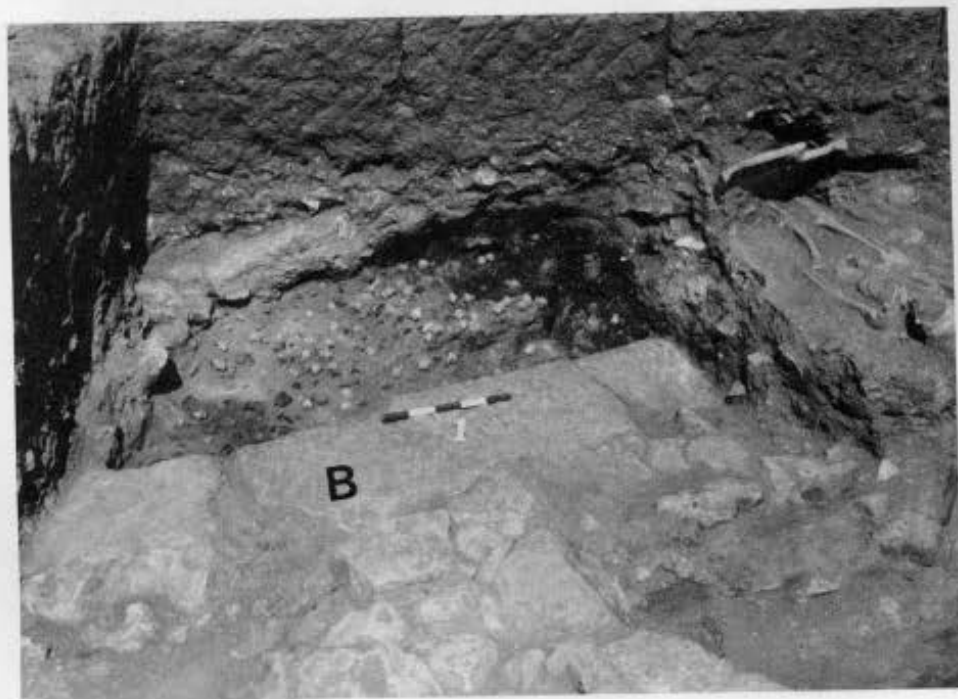
1. Άποψη του τείχους των Αβδήρων στην περιοχή της δυτικής πύλης. 2. Περίβολος II Αβδήρων. Οι δύο φάσεις του τείχους (A, B) και η εσχάρα (E1).

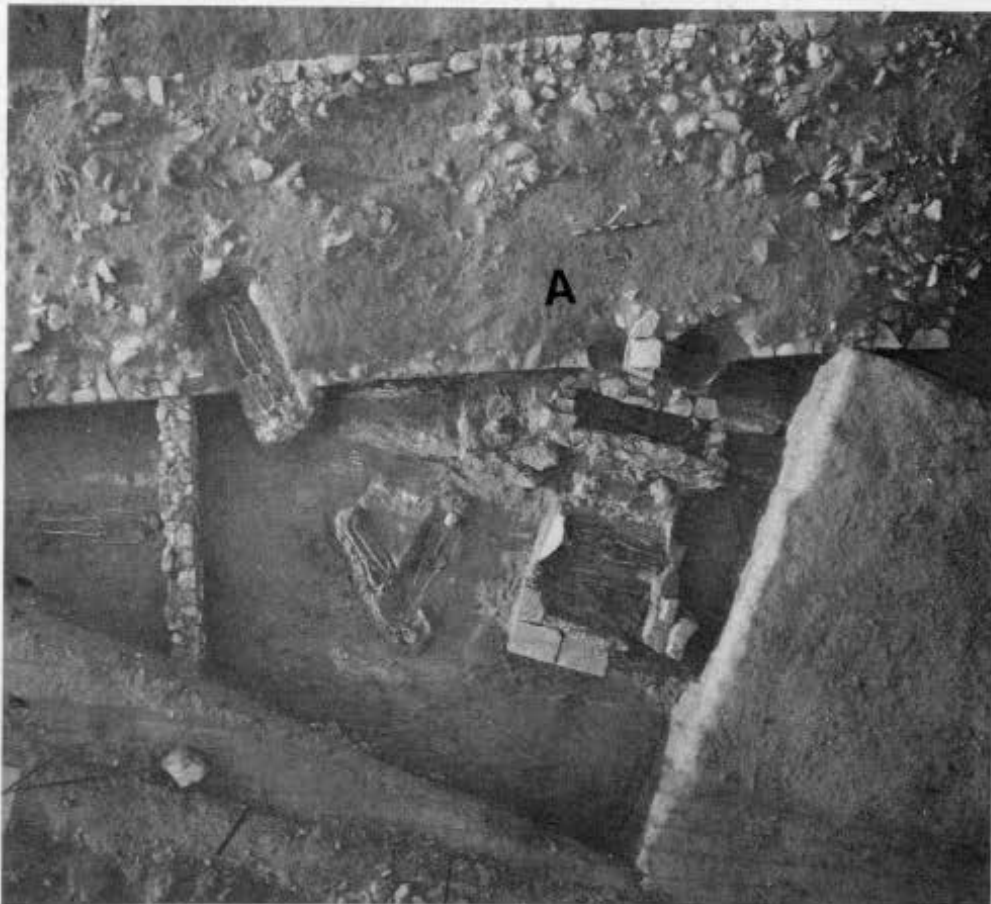
3. Περίβολος Π Αβδήρων. Λεπτομέρεια εσωτερικής όψης τείχους φάσης Α. 4. Περιοχή ΒΔ πύλης φάσης Α. Τείχος φάσης Β. Εσχάρες Ε1, Ε2. 5. Ειδώλια από την εσχάρα Ε1.

6. Περίβολος II Αβδήρων. Ανασκαφή 1987. 7. Επάλληλα τείχη δύο φάσεων (Α και Β). Εσχάρα Ε3. Ταφές.

8. Περίβολος II Αρθήρων. Εξωτερική όψη τείχους φάσης Β. 9. Εσωτερική όψη τείχους φάσης Β. 10. Τείχος φάσης Β. Αποθέτης με μικρογραφικές υδρίες. Ταφή Τ16. 11. Από τον αποθέτη μικρογραφικών υδριών.

12. Περίβολος II Αβδήρων. ΒΔ πύλη. Εσχάρα Ε2. 13. Τείχος φάσης Α. Ταρές.

14. Περίβολος Π. Ταφής. 15. Κτερίσματα ταφής T9. 16. Κτερίσματα παιδικής ταφής T8.